

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 2-788-055.2(497.4-15)"1914/1918"
prejeto: 15. 2. 2007

Renato Podbersič

mag. zgodovine, Cankarjeva 14, SI-5000 Nova Gorica

e-pošta: renato.podbersic@guest.arnes.si

**"Sedaj živimo skupaj trije različni cerkveni redovi
pod isto streho v popolni harmoniji"
Goriške redovnice med prvo svetovno vojno**

IZVLEČEK

Prispevek obravnava delovanje redovnic na Goriškem med prvo svetovno vojno, ki je zaradi spopadov na soški fronti močno zaznamovala tudi življenje v goriških samostanih. Pregledno prikaže vseh šest ženskih redovnih skupnosti v deželi: uršulinke, notredamke, usmiljenke, usmiljene sestre, kajetanke in šolske sestre. Večina se jih je umaknila v begunstvo, le manjši del je pričakal italijansko vkorakanje avgusta 1916.

KLJUČNE BESEDE

prva svetovna vojna, redovnice na Goriškem, goriška nadškofija, uršulinke, notredamke, usmiljenke, šolske sestre, kajetanke

SUMMARY

*"THREE DIFFERENT CHURCH ORDERS NOW LIVE TOGETHER UNDER THE SAME ROOF IN
PERFECT HARMONY"*

THE NUNS OF THE GORIZIA REGION DURING WORLD WAR I

The contribution deals with the activity of the nuns in the region of Goriška during World War I, which because of the battles along the Isonzo front strongly marked the life in the monasteries of the Gorizia region. The contribution gives a review of all the six women orders in the province: the Ursuline Sisters, the Notre dame Sisters, Sisters of Charity, the Kajetan Sisters, and the School Sisters. The majority withdrew into exile, only a small number waited the August 1916 marching in.

KEY WORDS

World War I, nuns in the Gorizia region, the archdiocese of Gorizia, the Ursuline Sisters, Notre dame Sisters, Sisters of Charity, School Sisters, the Kajetan Sisters

Na ozemlju Goriške nadškofije so ob začetku prve svetovne vojne delovali številni cerkveni redovi, tako moški kot ženski. Večina se je lahko pohvalila z dolgoletno prisotnostjo v deželi in globoko vpetostjo v življenje Goričanov. Moški redovi (franciškani, kapucini, jezuiti, usmiljeni bratje, salezijanci, lazaristi) so pokrivali najrazličnejše dejavnosti, priljubljena sta bila predvsem oba reda, ki sta izšla iz izročila sv. Frančiška (franciškani in kapucini). Večina moških redov je osredotočila svoje delovanje na deželno glavno mesto, vendar so bili kot misijonarji, pridigarji, spovedniki, vzgojitelji in oskrbniki svetišč prisotni praktično na celotnem ozemlju Goriške nadškofije. Ženski redovi so pustili globok pečat, izpostaviti je potrebno njihovo skrb za vzgojo deklet, nego bolnikov in gospodinjstvo v različnih cerkvenih ter izobraževalnih ustanovah. Tudi goriške redovnice so svoje delovanje usmerjale predvsem na samo mesto Gorica. Med njimi so bile najštevilnejše uršulinke, katerih samostan se je ponašal z najdaljšo tradicijo v mestu.¹

Iz ohranjenih samostanskih kronik (uršulinke, notredamke, kajetanke) je razvidno vsakodnevno utečeno življenje, bolj ali manj dovzetno za vplive iz zunanjega sveta. Čutiti je pripadnost redovnic srednjeevropskemu kulturnemu in miselnemu krogu ter globoko vdanost do habsburške države in dinastije. Pred vojno so različne goriške redovnice delovale predvsem znotraj lastne skupnosti, zdi se, da se je njihov pogled ustavil na samostanskih zidovih. Ob začetku svetovne morije oziroma že ta-

koj po sarajevskem atentatu poleti 1914 se v življenja redovnic prikrade povečano zanimanje za zunanji svet.

Pečat meščanski Gorici so že pred začetkom prve svetovne vojne dajale prav uršulinske redovnice. Tudi v najhujši dneh obstreljevanja mesta do italijanske zasedbe avgusta 1916 so uršulinke s svojo dejavnostjo vnašale upanje za civilno prebivalstvo. Obokane kleti globoko pod samostanom so nudile zatočišče številnim civilistom, predvsem otrokom.² Njihov samostan je bil središče verskega dogajanja in srečevanja v Gorici tudi med italijansko zasedbo v letih 1916/17. Prav v napol porušenem uršulinskem samostanu se je 9. marca 1916 odvijalo srečanje vseh goriških redovnic, ki so še delovale v mestu. Večina se jih je namreč do takrat že bila umaknila v notranjost monarhije, s številnimi samostani po državi jih je največkrat vezala pripadnost istim redovnim provincam, redovniška solidarnost in razvejane osebne zveze.

Zanimivo je, da je med italijansko zasedbo goriški uršulinski samostan odigral vlogo nekakšnega prisilnega skupnega bivališča vseh preostalih goriških redovnic, saj je v njem prebivalo devet uršulink, dve notredamki in štiri usmiljenke sv. Vincencija Pavelskega. Kljub težkim razmeram je njihovo vsakdanje življenje potekalo usklajeno in v iskanju skupnih točk sicer različnih redovnih skupnosti, kar povzema uršulinska kronika: "*Ora viviamo tre Ordini religiosi sotto lo stesso tetto e l'armonia è perfetta.*"³

*Kompleks frančiškanskega samostana na Kostanjevici nad Gorico jeseni 1915
(Zbirka Društva soška fronta Nova Gorica).*

¹ *Status personalis et localis Archidioeceseos Goritiensis anno 1915*, str. 141–164; Podbersič, *Katoliška Cerkev*, str. 115–125.

² Bozzi, *Gorizia e l'Isontino nel 1915*, str. 88.

³ Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 236–238. "*Sedaj skupaj živimo trije različni cerkveni redovi pod isto streho v popolni harmoniji.*"

Od italijanskega obstreljevanja poškodovani uršulinski samostan v Gorici. (Zbirka Institut and Museum of Military History, Budimpešta).

Uršulinke

Ta ženski red, v deželi prisoten od leta 1672, je bil med najbolj priljubljenimi na Goriškem. Uršulinke so imele dva samostana, večjega v Gorici in manjšega v Koprivnem (Capriva del Friuli), kjer je bil od oktobra 1911 noviciat za novinke. Imele so dolgo tradicijo delovanja na šolskem področju, v Gorici so vodile meščansko in ljudsko šolo v italijanskem ter nemškem jeziku.⁴ Njihova skupnost je bila narodnostno mešana, prevladovala so Slovenke in Italijanke ter Furlanke. Na predvečer vojne z Italijo je skupnost štela 75 uršulink. V mestu so imele svojo cerkev sv. Uršule v Nunski ulici (via Monache). Zraven samostana je bil velik vrt, na katerem so stale tri kapelice. Največja in najstarejša je bila posvečena Materi božji. Tik pred začetkom prve svetovne vojne, maja 1914, jo je goriški nadškof Frančišek B. Sedej blagoslovil in ponovno odprl za bogoslužje. Prednica goriškega uršulinskega samostana je bila Marija Ana Cecilija Sablich.⁵ Celoten samostanski kompleks je med prvo svetovno vojno utrpel veliko škodo, uršulinska skupnost pa je delila različno usodo. Nekatere

uršulinke so postale begunke širom monarhije po samostanih, ki so od leta 1906 sodili v avstro-ogrsko provinco (Ljubljana, Škofja Loka, Linz, Bratislava, Trnava), manjši del uršulink – begunk najdemo v Italiji, druge so ostale v samostanu tudi po italijanski zasedbi. Dne 24. junija 1915 so bile tri goriške uršulinke, sicer italijanske državljanke, poslone v Ljubljano in po nekaj dneh dalje v Bratislavo.⁶ Čez mesec dni je prišla večja skupina begunk v Ljubljano, kjer jih je 15 tudi ostalo.⁷ Predvsem mlajše članice redovne skupnosti so se kmalu umaknile v notranjost monarhije. Z nekaterimi se je v Škofji Loki srečal ljubljanski škof Jeglič: *"V nedeljo popoldne sem šel v Loko, kjer je bilo pri uršulinkah 7 novink iz Gorice, tudi begunke."*⁸ Že ob začetku spopadov so uršulinke večino vrednejših predmetov in paramentov poslale v Ljubljano in Škofijo Loko.

Prednica s. Sablich se je že 16. junija 1915 zaradi slabega zdravja z nekaj sestrotrami umaknila k uršulinkam v Bratislavo. Poleti 1915 so se italijanski napadi na Gorico še okrepili, granate so padale tudi na samostan. V skrbi zanj se je prednica s. Sablich 1. septembra 1915 začasno vrnila in se po dobrem mesecu znova odpravila na pot. Obiskala je vse uršulinske samostane po monarhiji, kjer so bivale njene begunke, toda od 7. novembra jo zopet najdemo v Gorici, sredi hudega italijanskega obstreljevanja.

⁴ Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 193–209; Pillon, *Cronaca del monastero delle Orsoline*, str. 397–470; Perat, *Goriški sprehodi*, str. 108–110, 117–119; Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 49–55.

⁵ Margarita Sablich (Sablič), rojena leta 1864 na Reki. Kot redovnica je sprejela redovno ime Marija Cecilija, prednica goriškega uršulinskega samostana med 1908–1922. Umrla je 24. marca 1939 v Koprivnem (Pillon, *Cronaca del monastero delle Orsoline*, str. 402).

⁶ AUSLj, *Vojna kronika*, str. 16.

⁷ Prav tam, str. 20.

⁸ NŠAL, *Jegličev dnevnik*, 4. zvezek, 12. oktober 1915.

*Prednica goriških uršulink obdaruje revne otroke v kleti-zaklonišču pod samostanom.
(Zasebna zbirka Sergio Chersovani, Gorica).*

vanja. Skupaj z večino preostalih uršulink se je umaknila iz samostana 8. avgusta 1916, tik pred padcem Gorice. Italijansko vkorakanje je dočakalo devet uršulink, zanje in za samostan je prevzela odgovornost s. Matilda Grčar. Ljubljanske uršulinke je očitno padec Gorice močno presenetil, ko je 8. avgusta 1916 kar 14 sester pribežalo v Ljubljano.⁹

Tiste uršulinke, ki so med vojno ostale v Gorici, so vodile javno kuhinjo za begunce iz okoliških vasi, skrbele so za ranjence in za vzgojo otrok, predvsem sirot. Odlikovale pa so se tudi kot strežnice in medicinske sestre pri oskrbi ranjencev. Sestra Camilla Zupan je bila zaradi svoje požrtvovalnosti celo odlikovana z italijansko srebrno medaljo za vojaške zasluge. Od avgusta 1916 je namreč kot izšolana bolničarka delovala v vojaški bolnišnici pri usmiljenih bratih.¹⁰ Spomladi 1918 ji je za iste zasluge pripel zlato medaljo za hrabrost še cesar Karel I.

Do padca Gorice so prav uršulinke, ob pomanjkanju duhovščine, ki se je večinoma umaknila v begunstvo, prevzele skrb za versko izobraževanje otrok in mladine. Pomembno vlogo so odigrale pri pripravi otrok na prejem sv. obhajila 5. maja 1916, zadnji tovrstni slovesnosti pred vkorakanjem italijanske vojske.

Med vojno so samostan obiskovale ugledne vojaške osebnosti, tako avstro-ogrske kot pozneje tudi italijanske. Rad je prihajal general Zeidler,¹¹ s prednico samostana s. Sablich ga je vezalo globoko prijateljstvo.¹²

Uršulinke – begunke v notranjosti monarhije so se izkazale v skrbi za goriške begunce; v taborišču Bruck na Litvi za Slovence in v taborišču Pottendorf za Furlane oziroma Italijane. V taborišču Bruck so delale kot medicinske sestre v bolnišnici in skrbele za hiralnico, poleg tega so tam vodile tudi otroški vrtec.¹³

V kroniki goriškega uršulinskega samostana je sicer zabeleženo, da je samostan že 10. avgusta 1916, le dan po italijanskem zavzetju Gorice, obiskal vojaški kurat Otello Tamburlani. Poslal naj bi ga videmski nadškof A. A. Rossi in mu poveril mandat, naj kot škofov vikar poskrbi za duhovnike in samostane v Gorici. Svojo nalogo je očitno vzela z vso resnostjo, že 16. avgusta je preostale uršulinke obvestil, da se v tabernaklju znotraj kapele vrta sv. Jožefa in v župnijski cerkvi sv. Roka še vedno nahaja Najsvetejše. Uršulinke so

⁹ AUSLj, *Vojna kronika*, str. 26.

¹⁰ Del Bianco, *La guerra e il Friuli*, str. 334; Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 255.

¹¹ General Erwin Zeidler von Görz (1865–1945), poveljnik 58. pehotne divizije, ki je branila Gorico.

¹² Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 226–227.

¹³ *Slovenski begunski koledar*, str. 97–98; Princič, *Pregnani*, str. 229; Šavli, *Naše goriško in istrsko šolstvo*, str. 101; *L'eco del Litorale*, 29. december 1916; Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 257–266.

*Molitev pred oltarjem v zasilni kapeli pod uršulinskim samostanom
(Zasebna zbirka Sergio Chersovani, Gorica).*

takoj organizirale "reševalno" akcijo in Najsvetejše spravile v samostan. To so storile z vednostjo župnika Baubele. Carlo de Baubela,¹⁴ župnik pri sv. Roku, je bil eden redkih goriških duhovnikov, ki se niso umaknili pred italijanskim vkorakanjem. Med januarjem in oktobrom 1917 je upravljal vse goriške župnije, ki so jih zasedli Italijani.¹⁵ Pod italijansko zasedbo so v uršulinskem samostanu maševali vojaški kurati, ki so poleg političnih in vojaških predstavnikov pogosto prihajali na obiske. Župnik Baubela je 8. maja 1917 postal spovednik preostalih uršulink, pred leti je namreč že opravljal službo hišnega duhovnika prav v tem samostanu. Iz dnevnika izvemo, da se je 5. oktobra 1917 udeležil slovesnih zaobljub uršulinske novinke Notburge Drole. Tudi sicer je bil uršulinski samostan pomemben center verskega življenja v Gorici med italijansko zasedbo, saj je v njem prebivalo devet uršulink, štiri usmiljenke in dve notredamki. Za verske obrede so pogosto uporabljali kletne prostore pod samostanom, ki so nudili večjo varnost.¹⁶

Po ponovnem vkorakanju avstro-ogrške vojske v Gorico so prav v cerkvi uršulinskega samostana

obhajali zahvalno mašo, ki jo je 1. novembra 1917 daroval goriški deželni glavar msgr. Luigi Faidutti.¹⁷ Življenje se je začelo počasi normalizirati. Arhitekt Max Fabiani je pripravil načrt za obnovo uršulinskega samostana, redovnice so se začele počasi vračati iz begunstva, dne 1. maja 1918 se je pričel pouk pri uršulinkah. Prednica je junija 1918 prejela visoko državno odlikovanje, viteški križec reda Franca Jožefa.

Usmiljenke – Hčere krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavelskega

Usmiljenke so delovale v Gorici od septembra 1846, največ v mestni ženski bolnišnici. Matično hišo so imele v tirolskem Innsbrucku, goriški samostan pa je stal v ulici Dreossi. V mestu so vodile mestno sirotišnico Contavalle, zavod Rudolfinum, namenjen upokojenim škofijskim duhovnikom, pomagale so tudi v slovenskem dijaškem zavodu Alojzijevejšče.¹⁸ Za njihovo redovno skupnost je bila značilna nacionalna mešanost, saj so bile med njimi Nemke, Italijanke in Slovenke. Ob začetku vojne je bilo 15 sester poslanih v vojaške poljske bolnišnice, kjer so prevzele skrb za ra-

¹⁴ Carlo de Baubela, doktor teologije, rojen leta 1852 v Villi Vicentini, mašniško posvečenje prejel leta 1876, kar 32 let župnik pri sv. Roku v Gorici. Tam je umrl 26. decembra 1927 (Podbersič, *Katoliška Cerkev*, str. 75).

¹⁵ Pillon, *Cronaca del monastero delle Orsoline*, str. 451-453; Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 236-237.

¹⁶ Pillon, *Cronaca del monastero delle Orsoline*, str. 451-458; Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 238-252.

¹⁷ *L'eco del Litorale*, 3. november 1917.

¹⁸ Tavano, *Assistenza e sanità a Gorizia*, str. 158-175; *Status personalis et localis Archidioeceseos Goritiensis anno 1915*, str. 154-155.

njence. Sedem jih je bilo odlikovanih z visokimi vojaškimi odlikovanji, med njimi tudi prednica s. Anna Probst,¹⁹ ki ji je cesar septembra 1916 podelil zlati zaslužni križec. Konec novembra 1915 so deželne oblasti žensko mestno bolnišnico evakuirale v Trst in z bolniki je odšlo veliko usmiljenk. Sirote iz zavoda Contavalle so se sredi decembra 1915 skupaj z dvema sestrama umaknile v štajerski Gradec.²⁰ Marca 1916 so se nekatere udeležile manjše slovesnosti, ki so jo v svojem samostanu organizirale uršulinke.²¹ Ostale usmiljenke so vztrajale v Gorici do začetka avgusta 1916, ko so se umaknile v notranjost monarhije. Štiri so vseeno ostale v Gorici in so italijansko zasedbo preživele v uršulinskem samostanu. Tri sestre so po zasedbi vztrajale v zavodu Contavalle. Italijani so jih obtožili vohunstva, jim grozili z ustrelitvijo in jih na koncu internirali v mesto Lucca.

V Gorico so prišle prve usmiljenke pogledat razdejanje že marca 1918, prva se je 15. maja 1918 iz Innsbrucka vrnila prednica z nekaj sosestrami. Najprej so poskušale vsaj zasilno popraviti svoj razdejani samostan, ko se je sredi septembra 1918 skupnost povečala, pa so usmiljenke obnovile predvojno poslanstvo.²²

Notredamke – Šolske sestre de Notre Dame

Ta kongregacija, katere začetki segajo v leto 1833 in izvira z Bavarske, se je prvenstveno posvečala pouku in vzgoji ženske mladine iz različnih družbenih slojev. Pri tem so se pridružile uršulinkam in jezuitom, ki so na šolskem področju na Goriškem imeli že dolgo tradicijo.²³ V Gorici so delovale od leta 1857, vodile so deklinški licej v centru mesta in vrtec sv. Jožefa blizu cerkve Sv. Roka. Njihova redovna skupnost je bila mešana, prevladovala so Nemke in Slovenke, manj je bilo Italijank. Znotraj samostana je bila kapela, posve-

čena Srcu Jezusovemu. Do italijanske osvojitve Gorice je v njej večkrat maševal msgr. Francesco Castelliz,²⁴ zadnjič 6. avgusta 1916 zjutraj.²⁵ Po začetku vojne z Italijo so veliko učenk poslali domov, tudi večina sester se je umaknila v samostane na Bavarskem in v notranjost monarhije, predvsem v Šmihel na Dolenjskem. Ob koncu julija 1915 je odšla tudi predstojnica Maria Augustina Wiethaup. V samostanu v ulici sv. Klare je tako ostalo samo še pet sester, dvaindvajset se jih je umaknilo v ne-

Pogled na uničeno notranjost goriške stolnice po ponovnem avstro-ogrskem vkorakanju, november 1917 (Zasebna zbirka Simona Kovačiča, Šempeter pri Gorici).

¹⁹ Ana Probst, rojena leta 1852 v Mariboru, v Gorici od 1892. Umrla je 18. aprila 1921 v Gorici (Tavano, *Assistenza e sanità a Gorizia*, str. 173).

²⁰ Tavano, *Assistenza e sanità a Gorizia*, str. 165.

²¹ Pillon, *Cronaca del monastero delle Orsoline*, str. 429.

²² Tavano, *Assistenza e sanità a Gorizia*, str. 173; *L'eco del Litorale*, 31. oktober 1917.

²³ *Le povere Suore scolastiche di "Nostra Signora" a Gorizia*, 6. zvezek, Kronika 1910–1916, str. 173–182. Kronika je zanimiva za čas vojne in italijanskih napadov, zadnji vpis je za 1. januar 1916. Naprej je osem listov praznih, očitno so jih notredamke pustile za dopolnitev kronike po vojni, kar pa se ni zgodilo. Ponovno so začele s pisanjem kronike šele 28. junija 1919. Zanimivo je, da so goriške notredamke do leta 1956 svojo kroniko pisale v nemščini. Pri pisanju sem uporabljal italijanski prevod kronike, ki mi je bil edini dostopen. Kot dopolnitev samostanske kronike lahko uporabljamo rokopis "Ordensgeschichte", ki ga je leta 1933 napisala notredamka Traugott Schindlbeck in se nanaša na dejavnost vrta sv. Jožefa, ki so ga vodile notredamke. Prim. tudi Brancati, *L'organizzazione scolastica*, str. 173–180.

²⁴ Francesco Castelliz, rojen 31. januarja 1862 v Gorici v premožni družini. Duhovnik je postal leta 1884 in kar 49 let je opravljal službo kateheta na različnih šolah. V letih 1895–1908 je bil ravnatelj malega semenišča, od 1908 do 1923 pa ravnatelj goriškega Centralnega bogoslovnega semenišča. Po umiku nadškofa Sedeja iz Gorice ob koncu julija 1915 je prav msgr. Castelliz opravljal službo nadškofovega zastopnika v Gorici. Po italijanski zasedbi Gorice se je umaknil na Štajersko, kjer je skrbel za tamkajšnje goriške begunce. Pred prvo svetovno vojno je bil vdan državi in monarhiji, po vojni je spremenil stališče in postal navdušenec za nov italijanski režim. Leta 1925 se je celo zapletel v poskus odstavitve nadškofa Sedeja. Umrl je leta 1934 v Gorici (Medeot, *Lettere*, str. 25–27).

²⁵ Del Bianco, *La guerra e il Friuli*, str. 361–362.

koliko varnejši vrtec pri sv. Jožefu. Samostan je bil spremenjen v vojaško bolnišnico. Italijansko obstreljevanje Gorice je zahtevalo eno žrtev tudi med notredamkami, saj je granata 18. novembra 1915 ubila mlado kandidatko Miro Zupan. Ob koncu novembra 1915 so se nekatere preostale redovnice in gojenke iz vrta sv. Jožefa umaknile v Trst, kjer so našle zatočišče v ženskem učiteljsku "V. G. Gozzi". Po italijanskem vkorakanju so vrtec pri Sv. Jožefu zasedli vojaki. Dve notredamski redovnici (s. Francesca Colautti in s. Romana Rosenberger), ki sta ostali v Gorici, sta italijansko zasedbo preživeli v uršulinskem samostanu. Ob italijanskem umiku, ponoči 26. oktobra 1917, sta bili prisiljeni zapustiti Gorico, zatočišče sta našli v nekem samostanu v mestu Lucca.²⁶ Po koncu vojne so notredamke spomladi 1919 obnovile svoje delovanje v poškodovanem samostanu in uničenem vrtcu v Gorici.

Kajetanke – Sestre Božje previdnosti

Kongregacija sester Božje previdnosti je bila ustanovljena leta 1845 v Vidmu. Njihova matična hiša na Goriškem je bila v Krminu (Cormons), kjer so delovale od junija 1866. Poleg Krmina jih najdemo še v različnih ustanovah in vrtcih širom dežele: v Gorici, Gradežu in Trziču. Skupnost so v glavnem sestavljale Italijanke in Furlanke, nekaj je bilo tudi Nemk. V Nazarenski hiši v Gorici so imele sestre noviciat za novinke, kjer je ob začetku vojne z Italijo bivala dobra desetina sester, ki so se umaknile v ženski zavod Immacolata v Gorici.

Že avgusta 1914, kmalu po izbruhu vojne, se je več redovnic skupaj s prednico s. Mario Cecilio Piacentini²⁷ odpravilo iz Krmina v Gorico. Delovale so kot bolničarke v tamkajšnji vojaški bolnišnici Rdečega križa (*Reserve und Feldspital*).²⁸ Zaradi potreb se je število tam delujočih sester kmalu povzpelo na 36. Tri članice te redovne skupnosti, Cristina Perini, Adeodata Rizzi in Julitta Leonardi, so bile odlikovane zaradi zaslug pri delu z ranjenci in bolniki v goriški pomožni vojaški bolnišnici. Najvišje odlikovanje je dobila s. Leonardi, zlati zaslužni križ. Skupaj je bilo med vojno zaradi zaslug odlikovanih sedem sester Božje previdnosti iz Gorice.²⁹ S. Perini in s. Erminia Graziadei sta bili sredi avgusta 1915 premeščeni v vojaško bolnišnico na Dunaju, kmalu pa so se jima pridružile še druge sestre-bolničarke iz Gorice. Med odha-

jajočimi najdemo skupino enajstih sester, ki je zapustila Gorico po zaprtju rezervne vojaške bolnišnice sredi decembra 1915. Kot italijanske državljanke so bile prisiljene poiskati nastanitev v begunskem taborišču Wagnerja na Štajerskem.³⁰ Goriškim kajetankam so vojaške oblasti zaupale vodstvo "*k. u. k. Kriegsspital VI Simmering*".³¹ Ob začetku sovražnosti z Italijo je pet sester odšlo v Koper, kjer so nadomestile elizabetinke iz Padove.³² Nekaj sester Božje previdnosti, ki so vztrajale v Gorici, se je umaknilo v notranjost monarhije tik pred italijanskim vkorakanjem. Med umikom je bila ranjena s. Silvina Miorelli. Prvo pomoč so ji nudili vojaški zdravniki v poljski bolnišnici v Prvačini, nato se je zdravila v Ljubljani in končno pristala v begunskem taborišču Wagnerja.³³

Veliko redovnic je po italijanski zasedbi maja 1915 ostalo v matični hiši pri svetišču Rosa Mistica v Krminu, odlikovale so se pri delu z otroki in v bolnišnicah. Krmin je namreč predstavljal pomemben logistični center za italijansko vojsko v zaledju soške fronte. V samostanski kroniki je posebej zabeležen umik italijanske vojske iz Krmina konec oktobra 1917. Ob tem so se italijanski arditni izkazali kot še posebej nasilni in nesramni do redovnic. Pomenljiva je tudi pripomba zapisovalke kronike s. Aloisie Hutter, ki je zapisala, da pričakuje skorajšnji umik "sovražnikov" in prihod "naših".³⁴

Usmiljene sestre Sv. Križa

Družba usmiljenih sester Sv. Križa je bila ustanovljena leta 1852 v Švici. Sestre so se posvečale predvsem zapuščenim otrokom, bolnikom in ostarelim. Lasten samostan so imele na goriškem Korzu. Kot pomožno osebje so delovale tudi v goriškem Centralnem bogoslovnem semenišču. Večina jih je bila slovenske narodnosti. V redovnem letopisu za leto 1916 se omenja samo še šest usmiljenih sester v Gorici.³⁵ Njihova predstojnica s. Maria Philippina Marauly se je marca 1916 udeležila slovesnosti v uršulinskem samostanu.³⁶ Po vojni so obnovile svoje delovanje v isti redovni hiši na Korzu, skupnost pa se je številčno precej zmanjšala.³⁷

²⁶ Prav tam, str. 291–292.

²⁷ Maria Cecilia Piacentini, rojena 1836 v Krminu, vrhovna predstojnica kongregacije sester Božje previdnosti kar štirideset let (od 1880), umrla leta 1928 v Krminu (*Cronache Goriziane*, str. 95).

²⁸ Panzera, *Cormons 1914–1918*, str. 13; *Cronache Goriziane*, str. 95–96; Medeot, *Lettere*, str. 56.

²⁹ *Slovenec*, 5. maj 1916, str. 3; *Cronache Goriziane*, str. 97.

³⁰ *Cronache Goriziane*, str. 170.

³¹ Medeot, *Lettere*, str. 64–66; *Cronache Goriziane*, str. 121.

³² *Cronache Goriziane*, str. 155.

³³ *Cronache Goriziane*, str. 179.

³⁴ Panzera, *Cormons 1914–1918*, str. 174–177; *Cronache Goriziane*, str. 438–444.

³⁵ *Katalog der Schwestern von Hl. Kreuz*, str. 161.

³⁶ Pillon, *Cronaca del monastero delle Orsoline*, str. 429; Maria Philippina Marauly, rojena leta 1869 na Zgornjem Štajerskem, večne zaobljube je naredila leta 1894.

³⁷ *Status personalis et localis Archidioeceseos Goritensis anno 1920*, str. 80.

Pogled z goriškega Travnika proti nadškofijski palači konec oktobra 1917
(Zasebna zbirka Uga Pavlina, Gorica).

Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja

Ta redovna skupnost, imenovana tudi Kongregacija šolskih sester tretjega reda sv. Frančiška Asiškega, je bila ustanovljena na pobudo mariborskega škofa A. M. Slomška leta 1869. Redovnice so se posvečale predvsem vzgoji in pouku mladine. Iz matične hiše v Mariboru so kmalu razširile svoje delovanje tudi na Goriško-Gradiško grofijo, saj so se že leta 1898 naselile v Tomaju na Krasu, vendar je Tomaj takrat sodil pod tržaško škofijo. V Gorici so delovale v zavodu v ulici Soškega mosta (Via Ponte Isonzo), ki je bil odprt leta 1910, z dvema oddelkoma, slovenskim sirotiščem in internatom za dekleta, ki so obiskovala goriške šole. Redovnice so skrbele za vzgojo otrok in deklet ter za gospodinjstvo. Šolske sestre so v Gorici delovale tudi v deželni slovenski Kmetijski šoli, kjer so pod vodstvom s. Izabele Gosak (1887–1976) organizirale gospodinjstvene tečaje.³⁸ Ob italijanskem vstopu v vojno so se razmere zaostrele, otroke-sirote so premestili v podobne ustanove na Kranjskem in Štajerskem. Zavod so zapustila tudi dekleta in njihov oddelek se po vojni ni več odprl.³⁹

Obe goriški podružnici sta bili razpuščeni, redovnice pa so se umaknile v Maribor in Ljubljano. Postale so bolniške negovalke za ranjene vojake, delovale so v ljubljanskem Marijanišču, spremenjenem v vojaško bolnišnico, in v mariborski ma-

tični hiši, deloma preurejeni v rezervno vojaško bolnišnico. V Gorici je vztrajala le s. Fidelija Berlan (1872–1956), prednica sirotišča, s šestimi deklicami-sirotami. Še pred zasedbo Gorice avgusta 1916 so tudi one zapustile mesto.⁴⁰ Po vojni so šolske sestre obnovile svoje delovanje v goriškem sirotišču, ki je svoja vrata ponovno odprlo v začetku šolskega leta 1921.⁴¹

Zaključek

V prvih mesecih spopadov ob Soči so avstro-ogrske vojaške in civilne oblasti z naklonjenostjo gledale na delovanje goriških (ženskih) samostanov, predvsem na njihovo skrb pri lažšanju potreb civilnega prebivalstva ter njihovem požrtvovalnem delu v vojaških bolnišnicah. V notranjo organizacijo in delo posameznih samostanov se v glavnem niso vmešavali. Posamezne delegacije so sicer obiskovale samostane, da bi redovnicam izražale zahvalo za njihovo požrtvovalnost. Razmere so se zaostrele po padcu Gorice in italijanskem vkorakanju avgusta 1916. Večina redovnic je do takrat sicer že zapustila Gorico, preostale, predvsem uršulinke, pa so se znašle pod plazom obtožb italijanskih vojaških oblasti in lokalnih sovražnikov. Te so uršulinke videli med "prostozidarji, iredentisti in protifajduttijevci".⁴² Vrstile so se grožnje, tudi z ustrelitvijo, pogoste preiskave samostana in

³⁸ *Status personalis et localis Archidioeceseos Gortiensis anno 1915*, str. 164.

³⁹ *Od Tomaja do Trsta*, str. 36–37.

⁴⁰ *Kronika matrne hiše šolskih sester*, str. 273–274.

⁴¹ *Od Tomaja do Trsta*, str. 36–37.

⁴² Medeot, *Le Orsoline a Gorizia*, str. 238.

splošna nenaklonjenost, predvsem italijanskih častnikov. Ni čudno, da je velika večina goriških redovnic iskreno pozdravila vrnitev habsburške cesarsko-kraljeve vojske jeseni 1917 ter se dejavno vključila v obnovo dežele na socialnem in izobraževalnem področju.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

- AUSLj – Arhiv uršulinskega samostana v Ljubljani
Vojna kronika 1914–1918.
NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
Jegličev dnevnik, 4. zvezek.
Samostan goriških notredamk
Le povere Suore scolastiche di "Nostra Signora"
a Gorizia, 6. zvezek, Kronika 1910–1916.

ČASOPISNI VIRI

- L'eco del Litorale*, 1916, 1917.
Slovenec, 1915, 1916.

TISKANI VIRI

- Katalog der Schwestern von Hl. Kreuz*, Ingenbochl, Kt. Schwayz, 1916.
Status personalis et localis Archidioeceseos Goritensis anno 1915, Gorica 1915.
Status personalis et localis Archidioeceseos Goritensis anno 1920, Gorica 1920.

LITERATURA

- Bozzi, Carlo Luigi (ur.): *Gorizia e l'Isontino nel 1915*. Gorizia/Gorica : Biblioteca governativa, 1965.
Brancati, Mario: *L'organizzazione scolastica nella Contea Principesca di Gorizia e Gradisca*. Gorizia/Gorica : Edizioni della Laguna, 2002.
Del Bianco, Giuseppe: *La guerra e il Friuli*, 2. knjiga. Udine/Videm : Istituto delle edizioni accademiche Udine, 1939.
Kronika materne hiše šolskih sester v Mariboru 1864–1919. Ljubljana : Kongregacija šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja, 2007.
Medeot, Camillo (ur.): *Cronache Goriziane 1914–1918*. Gorizia/Gorica : Arti grafiche Campestrini, 1976.
Medeot, Camillo: *Le Orsoline a Gorizia: 1672–1972*. Udine/Videm : Arti Grafiche Friulane, 1972.
Medeot, Camillo: *Lettere da Gorizia a Zaticina*. Udine/Videm : La nuova base, 1975.
Od Tomaja do Trsta – šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1985.

- Panzer, Giovanni Battista: *Cormons 1914–1918 : terra per due patrie*. Cormons : Edizioni Vine della Pace, 1998.
Perat, Mariza: *Goriški sprehodi*. Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1985.
Pillon, Lucia: *La Grande Guerra nella Cronaca del monastero delle Orsoline di Gorizia. Quale storia: La Grande Guerra nell' Isontino e sul Carso*, letnik 26, št. 1–2, Trst, 1998, str. 397–470.
Podbersič, Renato: *Katoliška Cerkev na Goriškem med prvo svetovno vojno*. Ljubljana : Filozofska fakulteta, 2004 (magistrska naloga).
Prinčič, Vili: *Pregnani. Prva svetovna vojna – Pričevanja goriških beguncev*. Trieste/Trst : Založba Devin, 1996.
Slovenski begunski koledar za leto 1917. Izdal in založil dr. Luigi Faidutti, goriško-gradiščanski deželni glavar, Ljubljana : Katoliška tiskarna, 1917.
Šavli, Andrej: *Naše goriško in istrsko šolstvo v prvi svetovni vojni. Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 7, Zagreb, 1973, str. 87–135.
Tavano, Luigi: *Assistenza e sanità a Gorizia – Le suore di carità (1846–1984)*. Gorizia/Gorica : Provincia religiosa di Gorizia delle suore di carità di S. Vincenzo de'Paoli, 1984.

R I A S S U N T O

"Ora viviamo tre Ordini religiosi sotto lo stesso tetto e l'armonia è perfetta". Le monache a Gorizia durante la Prima Guerra Mondiale

Quando scoppiò la Prima Guerra Mondiale nel Goriziano c'erano sei ordini religiosi maschili e sei femminili (Orsoline, Suore di Notre Dame, Suore di S. Vincenzo, Suore Ospedaliere della Misericordia, Suore della Provvidenza e Suore scolastiche francescane di Cristo Re). Le religiose si attivarono subito per alleviare le sofferenze della popolazione civile e aiutare attivamente negli ospedali militari austro-ungarici. Le condizioni si aggravarono con l'entrata in guerra dell'Italia e la creazione del Fronte isontino nel maggio del 1915. Le monache goriziane concentrarono la loro attività soprattutto nel capoluogo provinciale, che da poco si era trovato nel mezzo del duro attacco italiano. Le autorità militari e locali accettarono ben volentieri il loro impegno per migliorare le condizioni in guerra e un certo numero di sorelle goriziane

ricevettero alti riconoscimenti militari per la loro opera.

Già poco dopo l'inizio degli scontri cominciò il graduale allontanamento delle religiose dall'arcivescovado di Gorizia. Divenute profughe trovarono riparo in diversi monasteri del regno o nei campi profughi. Più a lungo di tutte rimasero le Orsoline, che, sia detto a loro merito, furono presenti più a lungo nella regione. I monasteri divennero piano piano rovine, un rifugio poco più sicuro era rap-

presentato dalle cantine ricoperte da volte in profondità, sotto il monastero delle Orsoline. Poche religiose, per la maggior parte Orsoline, attesero fino all'occupazione italiana di Gorizia nell'agosto del 1916, cercando di continuare la loro missione anche sotto l'Italia. Dopo il ritorno dell'esercito austro-ungarico nell'autunno del 1917 le sorelle profughe cominciarono gradualmente a ritornare nel Goriziano e ad aiutare per quanto possibile a ricostruire una terra devastata.